

General-potpukovnik
LAMBE MIHAJLOVSKI

Obrana gradova u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata

Obrana gradova ima izuzetno značajno mesto u vojnoj teoriji i u istoriji ratova uopšte. Urbanim rešenjem prostora koji ispunjavaju objekti građeni od čvrstog materijala, brojnim stanovništvom i savremenim rešenjima osnovnih uslova života i rada ljudi, proizvodnje i dr. gradovi čine snažne oslonce za odbranu i mogućnost pružanja žilavog, upornog i aktivnog otpora agresoru. Zato su razmatranja o odbrani gradova u savremenim uslovima, posebno u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata, veoma aktuelna. Svrha ovog razmatranja i jeste iznalaženje rešenja za probleme odbrane gradova u uslovima agresije, s obzirom na značaj njihove odbrane u savremenim uslovima i ciljeve i mogućnosti kojima raspolaže verovatni agresor.

Naša rešenja moraju u svakom slučaju polaziti od stanovišta naše koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata i strategijskog opredeljenja da se gradovi odlučno i uporno brane svim raspoloživim snagama, sredstvima i oblicima borbe i otpora, kao što će se, uostalom, braniti i svaka stopa naše zemlje.

Iz obimnog sadržaja ove teme izdvojio bih neka pitanja i pokušao da izložim razmišljanja i iskustva sa primenjenih oblika obuke komandi i njihove analize, kao i ocene o borbama za odbranu gradova u savremenim uslovima. To su pitanja o angažovanju snaga i sredstava u odbrani gradova, stepenu upornosti odbrane, mestu odbrane gradova u odbrambenoj operaciji, vremenu trajanja odbrane gradova, rukovođenju i komandovanju raspoloživim snagama i sredstvima.

Neke opšte karakteristike odbrane gradova u savremenim uslovima

Iskustva iz drugog svetskog rata o odbrani gradova su bogata i veoma poučna. Borbe vođene za velike gradove (Staljingrad, Leningrad, Sevastopolj, Budimpeštu, Berlin i dr.) potanko su analizirane i temeljito izučavane. Na bazi toga raspolaže se ocenama o rešenjima koja su primenjivana prilikom savlađivanja problema koje je stvarao napadač, kao i onih koji su bili uslovljeni razaranja, gubicima ljudstva i tehnike, snabdevanjem i zbrinjavanjem stanovništva i dr. Te ocene i iskustva mogu korisno poslužiti u proučavanju i iznalaženju rešenja za odbranu gradova u savremenim uslovima.

Iskustva iz ratova vođenih posle drugog svetskog rata takođe su značajna, mada su, u poređenju sa iskustvima iz drugog svetskog rata, ograničena na nekoliko slučajeva odbrane manjih gradova, u kojima nisu vođene borbe od šireg značaja za rat u celini ili njegove pojedine etape.

Glavne karakteristike odbrane gradova i borbi za gradove uopšte u drugom svetskom ratu mogle bi se, uglavnom, svesti na: 1) masovnost u angažovanju snaga i sredstava na užem prostoru, u urbanizovanim delovima gradova, i 2) iscrpljujuća dugotrajna borbena dejstva koja su imala za posledicu velike gubitke u ljudstvu i tehnici na obema stranama. Te dve karakteristike su preovlađivale u svim slučajevima u kojima je odbrana bila pravovremeno organizovana i vodila se u okruženju. Navešću samo primer odbrane Sevastopolja. Nemačka fašistička armija je 1942. godine angažovala 204.000 ljudi sa ogromnom tehnikom i naoružanjem protiv snaga Crvene armije u jačini od 110.000 ljudi koje su branile grad. Borbe su trajale oko mesec dana (7. VI — 4. VII 1942). Sevastopolj je tada bio grad srednje veličine (120.000 stanovnika). Sovjetska armija je za oslobođenje Sevastopolja 1944. godine angažovala snage jačine oko 470.000 vojnika. Slično je bilo i sa drugim gradovima u srazmeri sa njihovom veličinom i mestom, odnosno položajem grada u operaciji.¹

Sada se postavlja pitanje: kako će se karakteristike iz odbrane gradova u drugom svetskom ratu izraziti u savremenim uslovima, šta bi ih moglo izmeniti? Faktori koji su usloveli takva dejstva, masovno angažovanje snaga i dugotrajne iscrpljujuće borbe, sada su značajno izmenjeni. Evolucija je nesumnjiva, ali je važno koliko

¹ *Vojna enciklopedija*, II izdanje, knj. 8, str. 640.

ona menja suštinu stvari. Ima li promena dve pomenute globalne karakteristike?

Prednosti koje je imao branilac u drugom svetskom ratu bile su u mogućnostima koje mu je pružala građevinska infrastruktura za zaklanjanje žive sile i vatrenih sredstava i primoravanje neprijatelja da vodi blisku borbu, koja ga je lišavala prednosti u nadmoćnosti u vatri i udaru. Prednosti koje je imao napadač bile su pre svega u snažnoj vatri avijacije i artiljerije, zatim u oklopnim sredstvima i sredstvima za raščišćavanje prepreka.

Potpunija analiza iskustva iz minulih ratova pokazuje da je evolucija tih mogućnosti i prednosti odbrane i napada uporedo išla napred u skoro istim razmerama. Ona je možda veća na strani branioca, pa je od interesa sagledati u čemu je to posebno izraženo.

Neka obeležja odbrane gradova

Odbrana gradova u opštenarodnom odbrambenom ratu dobija brojne prednosti modernizacijom i urbanizacijom gradova i naseljenih mesta uopšte. Sve je više većih i srednjih gradova, a zgrade i drugi objekti koji čine njihovu infrastrukturu građeni su od tvrdog materijala, sa većom zastupljenošću armirano-betonskih elemenata. U odbrani gradova danas je moguće efikasnije korišćenje naoružanja za blisku borbu. Ona su jeftinija, a ipak dovoljno efikasna za borbu protiv oklopnih sredstava i vazdušnih letelica. To odbrani daje veću žilavost i sposobnost u pružanju oružanog otpora. Mnogi objekti u gradovima sami po sebi predstavljaju otporne tačke, koje se malim adaptacijama mogu pretvoriti u utvrđenja međusobno povezana podzemnim komunikacijama i sl.

Napad na gradove takođe dobija mnogo u snazi vatre i udara. Napadač najčešće raspolaže znatno jačom i snažnijom vatrom avijacije i kopnenih snaga i efikasnijim sredstvima za pravljenje prolaza kroz minsko-eksplozivne prepreke. Pešadija u oklopnim transportretima, podržana vatrom sredstava za podršku (topovska, raketna i dr.), ima veće mogućnosti za vođenje borbe u gradovima. Uspehu u napadu znatno doprinosi razvoj raketno-nuklearnih i hemijsko-bioloških sredstava, koja se u odlučujućim momentima mogu upotrebiti u borbi za gradove. Zato će razorna moć napadača na naseljena mesta biti velika. Treba, dakle, *računati sa činjenicom da će gradovi i naseljena mesta koji se budu uporno branili biti u velikom obimu razarani.*

Međutim, to ne menja osnovno obeležje borbe za gradove. U toj borbi biće angažovane nesrazmerno veće snage, uglavnom u ži-

voj sili i tehnici. Ona će trajati neuporedivo duže od borbi izvan naselja. U kakvoj će to srazmeri biti u odnosu na uslove borbe za gradove u drugom svetskom ratu teško je tačno utvrditi. To će, pre svega, zavisiti od odnosa snaga, upornosti branioca, izvršenih priprema, položaja u odnosu na front u celini i drugih činilaca.

Postavlja se pitanje: kako će se te opšte karakteristike odbrane gradova izraziti u našim uslovima, s obzirom na naše strategijsko opredeljenje da gradove i veća naseljena mesta organizujemo za borbu i otpor i da ih uporno branimo, i kako će se masovno angažovanje naših snaga i sredstava odraziti na ukupan odnos snaga koji se može ostvariti?

U tome ima mnogo protivrečnih pojava koje valja sistematski izučiti, ali se neke pojave mogu sa sigurnošću realno oceniti. S obzirom na mogućnosti gradova da mobilišu, opreme i naoružaju gotovo sve za borbu sposobno stanovništvo koje je organizovano u teritorijalnoj odbrani, naši veliki gradovi će agresoru suprotstaviti masovno organizovani otpor snagama koje su pravovremeno organizovane i uvežbane. Dakle, ostaju bitne karakteristike o masovnom angažovanju snaga i iscrpljujućim dejstvima u odbrani gradova. Prednosti koje borba za odbranu gradova pruža braniocu u pogledu zaklanjanja i masovne upotrebe savremenog oružja efikasnog u bliskoj borbi doći će do punog izražaja, utoliko više jer su savremena sredstva za blisku borbu sada mnogo efikasnija u poređenju sa njihovim mogućnostima u drugom svetskom ratu.

Takve karakteristike odbrane gradova i prednosti koje pružaju braniocu navešće agresora da mora angažovati adekvatne snage i masovnu vatru i druga sredstva udara. Za slamanje odbrane gradova, pored snažne vatre i udara, agresor će biti primoran da angažuje brojnu živu silu. Borba će se voditi od objekta do objekta. I pored nadmoćnosti u vatri, osvajanje otpornih tačaka, nije moguće ostvariti bez neposredne borbe prsa u prsa. Neprekidnim jurišima moraće se osvajati svaka stopa zemlje, od jedne do druge otporne tačke, zgrade, sprata, podruma i dr. Ta dejstva će se karakterisati složenošću i neizvesnošću. Napadaču će biti neophodne velike količine tehnike, municije, goriva i drugih sredstava i opreme.

U gradu veličine od oko 100.000 stanovnika moguće je u borbi angažovati 20 do 30 hiljada ljudi. Za ovladavanje takvim gradom agresor bi, i pored nadmoćne tehnike i naoružanja, morao angažovati 50 do 60 hiljada ljudi. Ako se ima u vidu brojnost takvih pa i manjih gradova, za čije savlađivanje treba angažovati odgovarajuće snage i sredstva, nije teško shvatiti da bi ta dejstva bila

iscrpljujuća i dugotrajna za svakog agresora. Agresor koji bi bio prinuđen da tako osvaja gradove morao bi se suočiti sa procenom rentabilnosti svog poduhvata.

O stepenu upornosti odbrane gradova

U odbrani gradova učestvovaće celokupno stanovništvo organizovano u teritorijalnoj odbrani i društvenoj samozaštiti, u civilnoj zaštiti i društveno-političkim zajednicama i društveno-političkim organizacijama. Ono je opremljeno tehničkim sredstvima i naoružanjem za borbu u gradovima. Jedinice Jugoslovenske narodne armije, u skladu sa opštom zamisli dejstva, mogu biti blagovremeno angažovane u odbrani gradova ili će se postupno, po meri nastupanja agresora, uključiti u sistem odbrane.

Stepen upornosti odbrane, jačina snaga koje se za to angažuju, spremnost da se borba vodi u poluokruženju i okruženju — sve to mora biti u skladu sa ciljem, položajem grada u okviru odbrambene operacije i zamisli o načinu njenog izvođenja. Stepem razaranja biće u srazmeri sa upornošću odbrane i zato je važno da se pravilno proceni situacija i na bazi toga odredi mesto grada u operaciji i cilj koji se time želi ostvariti. Bilo bi nerearno i necelishodno sve gradove braniti istim stepenom upornosti. Tu se mora imati više mogućih rešenja u kojima preovlađuju neki bitni elementi situacije i cilj koji se želi postići.

Zavisno od stepena upornosti odbrane u odbrambenoj zoni, moguće je razmotriti nekoliko varijanti rešenja:

1. *Gradovi koje treba odlučno i uporno braniti i u uslovima poluokruženja i okruženja.* To su, uglavnom, veliki gradovi i gradovi u zahvatu pravaca dejstava osnovnih snaga agresora. To se donekle odnosi i na manje gradove koje agresor ne može obilaziti, jer zatvaraju pravac osloncem na brdsko-planinsko zemljište i predstavljaju značajan oslonac u odbrambenoj zoni u celini. Te gradove valja pravovremeno pripremati za takvu odbranu. Deo stanovništva koji ne može da aktivno učestvuje u oružanoj borbi, ne sme da se izlaže udaru agresora već ga treba blagovremeno iseliti. Moraju se preduzeti mere i stvoriti uslovi za dugotrajnu upornu borbu, za život i opstanak stanovništva koje je angažovano i sastavu snaga koje grad brane. Za odbranu tih gradova angažovaće se jedinice i snage celokupnog sistema opštenarodne odbrane.

2. *Veći gradovi koje treba braniti na nivou upornosti odbrambene zone u celini, i ne ostavljati u poluokruženju i okruženju.* To

su takođe gradovi koji se nalaze u zahvatu pravaca napada glavnih snaga agresora, ali se po svome položaju u odbrambenoj zoni mogu obilaziti i ne mogu biti oslonac odbrambene zone u celini. Za odbranu tih gradova angažovaće se, takođe, stanovništvo koje je organizovano u jedinice teritorijalne odbrane i civilne zaštite. Jedinice Jugoslovenske narodne armije u odbrani tih gradova angažovaće se shodno zamisli za izvođenje operacije i značaja koje grad ima u operaciji u celini.

Evakuacija stanovništva iz tih gradova bila bi neznatna, zbog čega je neophodno još u miru osigurati uslove za život i borbu tog stanovništva u vreme izvođenja frontalnih borbenih dejstava. Posle pomeranja linije fronta nastavila bi se borba prema načelima dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji.

3. *Gradovi i druga naseljena mesta koji su izvan pravaca dejstva glavnih snaga agresora i ne brane se frontalnim dejstvima.* Te gradove će braniti stanovništvo u sastavu jedinica teritorijalne odbrane, civilne zaštite i druge organizovane snage. One odbijaju napade slabijih snaga agresora, razbijaju ih i sprečavaju da ovlađaju gradom. Pri nailasku jačih snaga agresora prelazi se na vođenje oružanog i neoružanog otpora u gradu prema načelima dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji. Iz tih gradova se ne vrši evakuacija stanovništva. Ti gradovi i veća naseljena mesta mogu poslužiti za prihvatanje stanovništva iz onih gradova koji su u zahvatu fronta i brane se uporno u polukruženju i okruženju.

Angažovanje jedinica teritorijalne odbrane u sistemu odbrane grada

Za odbranu grada angažuju se snage i sredstva sve tri komponente sistema opštenarodne odbrane. Jedinice teritorijalne odbrane grada i snage i sredstva društveno-političkih zajednica, društveno-političkih organizacija i organizacija udruženog rada načelno se angažuju u celini u odbrani grada. Jedinice JNA, shodno zamisli za izvođenje odbrambene operacije, mogu biti angažovane u manjem ili većem obimu u odbrani grada. Može se pretpostaviti i slučaj u kojem se jedinice JNA ne bi angažovale u odbrani grada.

Angažovanje jedinica teritorijalne odbrane taktičke namene u odbrani grada ima određene specifičnosti koje valja razmotriti i potpuniye sagledati. U slučaju agresije na našu zemlju grad se, načelno, može naći u tri moguća položaja: iza linije fronta — u plićoj ili dubljoj pozadini naših snaga; na liniji fronta — kada se za

grad i u gradu vode frontalna borbena dejstva; na teritoriji privremeno zaposednutoj od strane snaga agresora.

Način angažovanja jedinica teritorijalne odbrane taktičke namene i njihova organizacija za sve navedene slučajeve ne mogu biti isti. Biće verovatno promena i kod združenih jedinica teritorijalne odbrane i jedinica JNA, ali te promene su nešto drukčije. Njihova prvobitna organizacijska struktura se neće menjati. One će prema dobijenim zadacima u nepromenjenom sastavu nastaviti dejstva iza linije fronta, na frontu, a zatim i na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Mnogo će biti složenije angažovanje jedinica teritorijalne odbrane taktičke namene s obzirom na njihovu organizacijsku strukturu i uslove dejstva u sva tri slučaja u kojima se organizuje odbrana grada. One su prilagođene za dejstva samo u uslovima kada se grad brani *iza linije fronta*, u pozadini naših snaga. U ovom slučaju, osnovni zadatak tih jedinica jeste kontrola teritorije i odbrana i zaštita prostora i objekata. Jedinice teritorijalne odbrane mesnih zajednica i radnih organizacija štite i brane rejone mesnih zajednica i objekte radnih organizacija. One su razjedinjene i raspoređene teritorijalno i takva organizacija i prostorna postavljenost mogu zadovoljiti zahteve koji se postavljaju osnovnim zadatkom.

Šta će biti sa tim brojnim jedinicama kada se grad nađe *na liniji fronta*, i kada se borbe budu vodile za grad i u samom gradu? Poznato je pravilo da braniocu uvek nedostaje snaga. Uostalom, kad bi bio jači, on se ne bi branio već bi napadao. Neprijatelju bi odgovaralo da brojne jedinice taktičke namene dejstvuju rascepkano, prostorno vezane za svoje rejone i radne organizacije. U tom slučaju lakše bi ih savlađivao po principu postupnog razbijanja. Neprijatelju bi bilo mnogo teže kada bi se vodovi i čete radnih organizacija i mesnih zajednica, objedinjeni u pukove i brigade, našli na frontu i po dubini rasporeda u ulozi drugih ešelona i rezervi, spremni za prihvrat snaga sa fronta, za izvođenje protivnapada, za ubacivanje u njegov raspored i sl.

U slučaju kada se vodi frontalna borba za grad i u gradu, nije primarna kontrola prostora u gradu. To se može obezbediti izdvajanjem manjih snaga, uglavnom snagama drugih ešelona i rezervi. Težište dejstava je na frontu i tu treba grupisati glavninu snaga, koje se inače nalaze baš u snagama teritorijalne odbrane taktičke namene. Zato organizaciju tih snaga treba prilagoditi novonastalim potrebama. Još u miru valja formirati komande koje će objedinjavati te jedinice, ili pak za to osposobljavati rejonske, odnosno mesne štabove.

Postojeća organizacija ovih jedinica još teže se može održati u slučaju kada se *grad nađe na privremeno zaposednutoj teritoriji*. Ona se mora prilagoditi novim uslovima i zadacima. U takvom slučaju u gradu mogu ostati manje grupe i odeljenja koji će prikupljati podatke o neprijatelju, nanositi mu gubitke i biti oružani oslonac razvijanju neoružanog otpora stanovništva. Glavninu tih jedinica treba izvući iz grada, za dalja dejstva na širem prostoru privremeno zaposednute teritorije ili u sastavu snaga koje nastavljaju frontalna dejstva, zadržavajući dublji prodor agresora. Zbog toga, njihova organizacija mora biti u skladu sa uslovima u kojima će te jedinice nastaviti borbena dejstva po izvlačenju iz grada.

Rukovođenje i komandovanje u odbrani gradova

Rukovođenje i komandovanje u odbrani gradova je jedno od najsloženijih područja organizovanja i vođenja oružane borbe u našim uslovima. Što je grad veći, problemi su brojniji i teži. Rešenja koja se usvajaju moraju biti u skladu sa osnovama našeg društveno-političkog sistema, stepenom podruštvljavanja odbrane i zaštite i koncepcijskim i doktrinarnim rešenjima. Ona moraju biti originalna i maksimalno efikasna u mobilizaciji i motivisanju ljudi za odlučnu i odsudnu borbu.

Osnovno polazište i opredeljenje u izgradnji sistema rukovođenja i komandovanja jeste doktrinarno načelo o jedinstvu rukovođenja i komandovanja na određenom prostoru, pravcu, zoni i sl. Na tom opredeljenju zasnivaju se odnosi, ponašanja i odgovornosti učesnika svih komponenata, sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u odbrani grada. Opredeljujući se za sistem rukovođenja i komandovanja u odbrani grada treba polaziti, pored već navedenog, i od uslova odbrane grada u slučaju koji je najteži i najkomplikovaniji, tj. od odbrane grada na frontu — u poluokruženju i okruženju. To pitanje je predmet čestih rasprava, dilema i raznovrsnih prilaza. U tim prilazima najverovatnije se nalaze i ona rešenja koja obezbeđuju najviši stepen moguće efikasnosti rukovođenja i komandovanja u tim uslovima. Zadržavajući se isključivo na slučaju *frontalne odbrane gradova*, pokušaću da izložim argumente za rešenja koja smatram prihvatljivim.

Rukovođenje i komandovanje odbranom grada može biti povereno komandi grada koja je za to posebno formirana i objedinjava rukovođenje i komandovanje sistemom opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u gradu; zatim, komandi združene je-

dinice teritorijalne odbrane ili jedinice JNA (brigade, divizije) koja se za to blagovremeno određuje ili nakon otpočinjanja agresije, u skladu sa razvojem situacije; ili štabu teritorijalne odbrane grada — opštine. Mislim da sve te moguće varijante imaju svoje prednosti i nedostatke i da mogu doći u obzir u odbrani gradova različite veličine i mesta u odbrambenoj operaciji, zavisno od odluke i plana o stepenu upornosti kojom će se koji grad braniti.

U slučaju kada se predviđa i planira odsudna odbrana grada u stepenu najveće upornosti, bilo bi najcelishodnije rukovođenje i komandovanje poveriti posebno formiranoj komandi odbrane grada. Takva komanda ima nesumnjivo značajne prednosti u odnosu na komandovanje odbranom od strane komande združene jedinice ili štaba teritorijalne odbrane. Uspešna odbrana grada u takvim uslovima pretpostavlja obimne pripreme i primenu savremenih sistema i sredstava za dejstva u gradu, uz angažovanje raznovrsnih mogućnosti kojima raspolažu savremeno građeni i opremljeni gradovi i njihove proizvodne, uslužne i druge organizacije. Takva komanda nije opterećena drugim obavezama u miru i u ratu, kakav je slučaj sa štabom teritorijalne odbrane grada, odnosno opštine (izgradnjom jedinica i rukovođenjem štabovima opština, MZ i OUR i dr.), ili združenom jedinicom koja ima univerzalnu organizaciju i formaciju. Pošto je namenski organizovana i formirana za odbranu grada, takva komanda može sve svoje aktivnosti usmeriti na izgradnju odbrane grada i za iznalaženje najefikasnijih rešenja za sve probleme jedinstvenog sistema odbrane grada.

Odnosi koji se uspostavljaju u sistemu komandovanja između jedinica, komandi i štabova i organa društveno-političkih rukovodstava na određenim nivoima društveno-političkog organizovanja, moraju uvek biti zasnovani na zahtevima maksimalne efikasnosti i osnovama našeg socijalističkog samoupravnog sistema. Ti odnosi su, uostalom, međusobno uslovljeni, jer se najveći stepen efikasnosti i ostvaruje podruštvljavanjem odbrane i izgradnjom sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite na samoupravnim osnovama. Nosilac rukovođenja i komandovanja odbranom grada objedinjava i uspostavlja odnos subordinacije sa svim jedinicama koje su angažovane u sistemu odbrane grada, bilo da su to jedinice JNA ili teritorijalne odbrane.

Štabovi teritorijalne odbrane, načelno, ne treba pretpotčinjavati komandi koja je nosilac rukovođenja i komandovanja odbranom grada. Sa tim štabovima treba u svim uslovima uspostavljati odnos sadejstva postavljanjem zahteva za maksimalnu mobilizaciju opština, mesnih zajednica i organizacija udruženog rada i rukovođenje

njihovim aktivnostima u toku izvođenja odbrane. Štabovi teritorijalne odbrane su u toj ulozi stručni organi društveno-političkih zajednica i organizacija koji, zajedno sa organima narodne odbrane, rukovode masovnim otporom stanovništva. U slučaju eventualnog pretpotčinjavanja štabove teritorijalne odbrane komandi koja je nosilac rukovođenja i komandovanja u gradu, ta komanda bi morala primiti na sebe i obaveze tih štabova, što bi je odvlačilo od njenog osnovnog zadatka — vođenja frontalne odbrane grada.

Još neke okolnosti upućuju na neophodnost uspostavljanja odnosa sadejstva, a ne subordinacije, između komande koja je nosilac rukovođenja i komandovanja u gradu i štabova teritorijalne odbrane. Štabovi teritorijalne odbrane obezbeđuju kontinuitet rukovođenja i komandovanja odbranom i borbenim dejstvima u gradu od početka agresije do njenog razbijanja: u periodu kada se grad nalazi iza linije fronta, na frontu pri izvođenju frontalnih borbi i kada se grad nalazi na privremeno zaposednutoj teritoriji. Promene koje u procesu borbe i otpora nastaju u dejstvu jedinica teritorijalne odbrane mogu se realizovati efikasnim radom i angažovanjem štabova teritorijalne odbrane. Pretpotčinjavanje tih štabova komandi odbrane grada dovelo bi do njihovog usmeravanja na neposrednije angažovanje na frontu i do zapostavljanja obaveza na širem planu — organizovanju i realizovanju zadataka na izgradnji sistema ukupnog otpora u gradu, odnosno opštinama, mesnim zajednicama i organizacijama udruženog rada. Sa organima narodne odbrane društveno-političkih zajednica i društveno-političkih organizacija komanda, koja je nosilac rukovođenja i komandovanja u odbrani grada, uspostavlja uvek odnose saradnje.

Isto tako, u realizaciji odnosa saradnje u praktičnom radu, u metodu i sadržaju saradnje, ima različitih iskustava i nerazjašnjenih stavova i dilema. Glavna dilema u metodu realizacije saradnje je opasnost da se komanda, nosilac rukovođenja i komandovanja ne optereti obavezama prema organima društveno-političke zajednice, što bi imalo za posledicu slabljenje njene efikasnosti u komandovanju i sl. Stoga ovo pitanje zahteva posebno razmatranje i temeljitije izučavanje.

Iskustva stečena u primenjenim oblicima obuke komandi i jedinica i njihova analiza, uz temeljito izučavanje odbrane gradova u drugom svetskom ratu i lokalnim ratovima u posleratnom periodu, približavaju nam predstavu o uslovima u kojima bi se izvodila odbrana gradova u opštenarodnom odbrambenom ratu i problemima koji bi mogli nastati. Rasprava o tim pitanjima obogaćuje saznanja i otvara put iznalaženju najefikasnijih rešenja.